

AZ AGRÁR PROBLÉMÁK TÁRSADALMI ÉS POLITIKAI MOZGALMAINK TÜKRÉBEN.

I.

Rudolph Ihering híres tételét, hogy «a jog nem pusztán gondolat, hanem élő erő», mely küzdelemből születik s éppen ezért a jogért küzdeni a jogosítottnak önmagáért és a *közösségért* való kötelessége — a XIX. és XX. század fejlődése mindenben igazolta. A polgári harmadik rendnek a politikai és jogegyenlőségért vívott küzdelme még jóformán be sem fejeződött a kontinensen, mikor a társadalmi harcok küzdőterén — hasonló céloktól irányítva — máris megjelent a negyedik rend. A gondolat kvantitatív kiterjedését azonban kvalitatív átalakulása is követte, amennyiben az eddig szinte kizárólag közjogi tartalommal bíró gondolat politikai elképzelései mellett gazdaságiakkal is bővült. A politikai demokrácia elképzeléseit így európszerte a gazdasági demokrácia rendszere váltotta fel s nemzeti vagy nemzetközi síkban csakhamar kollektív mozgalmak megindítójává vált.

Az eszme fejlődésére nemzeti vonatkozásban döntő hatást gyakorolt később a világháború is, mikor — a teljes erő kifejtés érdekében — politikai és közgazdasági téren egyaránt a legmesszebbmenően háttérbe szorította az egyén jogait s «kivételes hatalom» formájában tulajdonképpen szálláscsinálójává vált annak az új fejlődésnek, mely — tág, vagy még tágabb körben — elvetette a magántulajdon sérthetlenségének elvét, hogy helyette ennek szociális funkcióját hangoztassa. A lezajlott forradalmak viszont a tömegek megszervezésének és szociális kielégítésének szempontja felé fordították a politikusok figyelmét honvédelmi szempontból is, mert, mint kitűnt, egy nép katonai akcióinak sikeréhez ma már elengedhetetlen kellék a dolgozók lelki ellenálláserejének megszervezése is, ami viszont máskép,

mint gazdasági áldozatok árán, alig biztosítható. A gazdasági demokrácia, vagy modern szociálpolitika ekként eredetileg tisztán humanitárius célkitűzéseiből kiemelkedve, elsősorban államvédelmi, sőt honvédelmi problémává vált.

Középeurópai és nemzeti vonatkozásban azonban a német népi (völkisch) gondolat megjelenése juttatta befejezéshez és rendszerré éréshöz ez elképzelést. A világháború ama tanulságát, hogy az államhatárok törekenyek, változók, a mindenkori hatalmi viszonyok függvényei, elsőnek a németek vonták le, ami számukra annál is inkább lehetővé vált, mert e gondolat gyakorlati megnyilvánulásaiiban már szinte évszázadok óta része volt a német kisebbségi életnek. E felismerés folytán az eddig — szinte lehet mondani «alaki» — nemzetvédelem, «anyagivá» változott, politikai és hatalmi esetlegességektől függetlenül a nép egyetemére helyeződött a hangsúly s annál inkább nyert politikai szempontokon túl gazdasági színezetet, minél inkább vált virulenssé kontinensünkön az osztálygondolat, vagyis annak a nézetnek a terjedése, hogy minden társadalmi vagy nemzeti megújulás alapja tisztán a dolgozó (agrár államokban paraszt) nép lehet; tehát ennek megerősítése, politikai vagy gazdasági beszerzése ma már oly elsőrendű állam- és nemzetvédelmi feladat, ami felett éppen a reálpolitikának nem lehet többet napirendre térni.

A gazdasági demokrácia elveinek a politikai demokrácia hátrányára való kiterjesztésében tehát elsőrenden a kor szellemirányának térhódítását kell látnunk, hiszen «világnézeti megalapozottság nélkül nincs értelme gazdaságpolitikáról beszélni, a világnézet adja meg a gazdaságpolitikai beavatkozás célját.»¹ így egyrészt az érvényesülni szándékozó korszellem, másrészt a jelentkező közgazdasági szükségesség s harmadsorban a kiteljesedni akaró új jogeszmé törvénye jelentkezik napjaink politikai mozgalmában akkor, mikor a kollektív szempontok érvényesítésének szükségességét hangoztatja s ezzel kapcsolatban a politikai empirizmus a múlt század tisztán katonai és diplomáciai eszközei mellé beiktatja a gazdasági és pszichológiai

¹ *Lipták László dr.*: Magyar agrárpolitika az új idők tükrében. (Bpest, Athenaeum-bizomány. 15. old.)

állam védelem fogalmát, vagyis azt a belátást, hogy tartós és eredményes munkát vagy ellentállást minden nép céljainak kimunkálásában csak akkor tud kifejteni, ha egyrészt gazdasági tömegszervezést kap, másrészt pedig — lelki és szellemi hiányérzetének kielégítésére — oly vezetést és irányítást, amely párhuzamosan halad a kor irányelveivel s ennek igazságfogalmát, jogérzékét vagy erkölcsi állásfoglalását állami életének politikai, gazdasági és jogi rendjében intézményesíteni és biztosítani is törekszik.

II.

Az agrár problémának merő közgazdasági kérdésből humanitárius és nemzeti problémává való kifejlődését újabban maga a szaktudomány is méltányolta, mikor régebbi terminológiájával ellentétben különbséget tesz egyrészt *mezőgazdasági*, másrészt *agrárpolitika* között, előbbi alatt tisztán mezőgazdaságttechnikai, utóbbi alatt pedig főleg humanitárius-szociális célkitűzéseket értve.¹ A dolgozók kollektív érdekeinek kielégítésére fordult hangsúly viszont aszerint nyert szocialista vagy népi, paraszti és nemzeti színezetet, amint azt az elvet recipiáló ország ipari vagy mezőgazdasági, történelmi és politikai, vagy társadalmi és osztályhelyezete, múltja, állapota és erőviszonyai előírják vagy meghatározták.

A fejlődésénél és sajátos belső erőviszonyainál fogva Európához teljes mértékben sohasem számítható Oroszországot leszámítva, ezért találkozunk a jellegzetesen ipari színezetű Nyugateurópában a kollektív gondolatnak inkább bal-, a még tisztán vagy túlnyomóan agrár jellegű Középeurópában pedig inkább jobboldali-nemzeti megnyilvánulásaival, viszont ez a magyarázata annak is, hogy úgy Magyarországon, mint a délkeletre fekvő Balkán-országokban a kollektív, népi, nemzeti gondolat elsősorban s azt lehet mondani mindenekfelett, mint «paraszt» és «falu» probléma nyer megjelenést vagy értelmezést. A kor politikai-nemzeti, gazdasági és kultúrcélkitűzései a «népi» gondolatban és jelszóban találnak koncentrációra s a paraszti gazdasági érdekektől elválaszthatatlan agrárproblémák

¹ Czettler Jenő: Agrárpolitika. (Magyar Szemle kiad. 3. old.)

oly mértékben és arányban válnak az illető ország politikai törekvéseinek középpontjává, amely mértékben mezőgazdasági jellegű az ország, vagy amely mértékben elűt mezőgazdasági berendezettségé attól a rendtől vagy állapottól, amelyet a kor-eszme szemüvegén nézve, a társadalom helyesnek vagy kívánatosnak ítél.

A magyar agrárpolitika fejlődésében is pontosan kimutathatók ezek a szempontok. Minden esetben világnézeti vagy nemzetpolitikai elgondolások ösztönözték e kérdés művelőit a probléma tüzetesebb kifejtésére vagy a közérdeklődés középpontjába való állítására. S ha az egyoldalú radikális vagy osztályharcos álláspontot elfoglaló baloldali pártok célkitűzéseitől el is tekintünk, úgy azt találjuk, hogy valóban nemzetpolitikai síkban gondolkozó polgári politikusainknál a humanitárius szempont is legalább olyan mértékben érvényesül, mint a nemzeti s egyik vagy másik szempont legfeljebb a kutatás tárgyává tett terület nemzetiségi viszonyai szerint nyert tisztán emberbaráti vagy nemzeti színezetet. A Békés, Csanád és Csongrád megyék mezőgazdasági viszonyait vizsgáló Rubinek Gyula a múlt század végén kiadott «Parasztszocializmus» c. munkájában például merőben szociális szempontok szerint bírálja a kérdést anélkül, hogy könyvében egyetlen helyen is kitérne a mezőgazdasági politika különleges nemzeti vagy helyesebben szólva, nemzetiségi céljára, pedig mint tudjuk, Békés megye e tekintetben alkalmat nyújtott volna e szempont érvényesítésére. De Vadnay Andornak 1900-ban kiadott s azóta oly híressé vált «A Tiszamellékről» c. könyve sem kivétel e tekintetben. — E szerzők nemzetiségi szempontok helyett nemzeti okból tartják szükségesnek a szociális igények kielégítését az egyre jobban terjedő és hódító baloldali mozgalmak meggátlására, anélkül azonban, hogy a «népi» gondolatnak mai fogalmáig mezőgazdaságpolitikai téren eljutottak volna. Vadnay ugyan közvetve érinti a kérdést, de igen helyesen a magyarság védelmének s a nemzetiségi gazdaságpolitikának nem támadó negatív, hanem építő pozitív oldalát helyezi előtérbe, mikor megállapítja, hogy «az alföldi munkásnyomor nem egy osztály kérdése, hanem kérdése a magyarságnak, a magyar faj uralmának és jövőjének . . . (hogy) a földműves elem . . . magát az állam-

fenntartó fajt, a magyarságot jelenti. . . (mert) ha nem magyarok lagnák (is) az Alföldet, hanem mondjuk rutének vagy oláhok, az állami beavatkozás akkor sem lenne már sokáig halasztható . . . (hiszen), aki az Alföld kisembereit a pusztulástól megmenti s a síkföldi magyarság természetes szaporodását a munka útján való megélhetés által lehetővé teszi, az második megváltója lesz a nemzetnek».¹

Az Alföld mezőgazdasági probléma-körén túl tekintő Beksiz viszont talán az egyedüli, aki a kérdést főleg nemzeti-ségi szempontból vizsgálja s korának sok tekintetben túlzott és irreális közjogi szemléletét megtagadva, szinte kizárólagosan közgazdasági téren keresi a helyzet megoldásának kulcsát.²

¹ *Vadnay Andor*: A Tiszamellékről. (Bpest, 1900. 147. és köv. old.)

² Közhelyektől hemzseg — írja — nemcsak a politikai, hanem egyszerűen gazdasági irodalmunk is. Mindenki által ismert és hangzottatott közhely az, hogy Magyarországon a mezőgazdaság elsőrangú fontossággal bír, hogy ez éltető eleme egész társadalmi és gazdasági életünknek. Közhely, hogy mezőgazdaságunkra államnak és társadalomnak különös gondot kell fordítania. Közhely... hogy ha a mezőgazdának nincs termése, akkor szegény az egész ország, ha nincs jó aratás, akkor nincs jó vásár. E közhelyek mind igazak s megfelelnek a valóságnak, csak hogy mindezzel nincs megközelítőleg sem megmondva a mezőgazdaság valódi és nagy jelentősége . . . Mezőgazdaságunk leglényegesebb és legfontosabb kérdését . . . mindezen bár igen jelentékeny szempontok, még csak nem is érintették . . . Ezen legbensőbb lényeg és jelentőség (pedig) szoros kapcsolatban áll magyar nemzeti politikánkkal. Magában foglalja nemcsak mezőgazdaságunk emelését általában és a termelési viszonyok javítását részletesen, hanem felöleli egész nagyságában a földbirtok kérdését, s ennek kapcsán kihát fajunk és nemzetünk konszolidációjára, hatalmas megerősödésünkre . . . Mezőgazdaságunknak döntő hatása van fajunk szaporodására s ekként a magyar nemzet konszolidációjára. Fajunkban kevés az asszimiláló erő, de annál hatalmasabb expanzivitása van a természetes szaporodás terén. Államunk és nemzetünk konszolidációját kevésbé várhatjuk az asszimilációtól, mint inkább fajunk meglepő természetes szaporodásától ... A mezőgazdaság és fajunk szaporodása közt szoros összefüggés van, s különösen a mezőgazdaság az, amelyen a magyar faj szaporodása s a többi nemzetiségek fölé való kerekedése nyugszik . . . Hasztalan (tehát) minden politika, amely nem tűzi céljává, hogy fajunk szaporodása a mezőgazdasági és egyáltalában gazdasági viszonyaink fejlesztésének segítségével meg ne álljon. Hasztalan érvényesülne bármely párt politikája, Magyarország jövőjére mégis sötét felhők borulnának.

Beksics, mint ismeretes, a magyar földbirtokpolitikai és nemzetiségi problémák megoldása miatt volt híve a főleg magyar vidékekre nehezedő hitbizományok periférikus területre való kitolásának s így nála már nagyjában felcsillan az agrárpolitikának az a kollektív nemzetvédelmi-honvédelmi gondolata, amely a modern népi politikában jutott csak teljes rendszerré éréshez. Korának liberális és orthodox magánjogi szemlélete mellett már ez is nagy haladást jelentett, vagy pedig talán helyesebben visszahajlasi a régi magyar ingatlanjogi tulajdonszemlélethez, amely a föld tulajdon- vagy használati jogát mindig szoros kapcsolatba hozta a honvédelem kötelességeivel és problémáival. Sajnos, sem ő, sem a gyakorlati politika mezején dolgozó Darányi Ignác nem tudták politikájuk alapelveit közmeggyőződéssé tenni s a magyar törvényhozás sem sietett e mindennekefelett reális tervek pénzügyi alapjait megvetni. Ennek tulajdonítható, hogy a választójog mellett a föld-reform kérdése volt az a másik probléma, amit a baloldali propaganda leghatásosabban tudott felhasználni háború alatti tevékenységében a Monarchia katonai ellenállóerejének megtörése céljából, de ennek tulajdonítható az a sietség is, amivel a fiatal magyar köztársaság ennek a közel félévszázada húzódo kérdésnek megoldását az 1919-iki XVIII. néptörvény megszavaztatása által befejezéshez akarta juttatni. Azonban, mint tudjuk, ez a törvény már elkésett, hiszen olyan külpolitikai viszonyok között született meg, mikor az ország már megszűnt nemzetiségi jellegű lenni; tehát ettől az időponttól már csupán szociális szempontok szóltak a probléma gyors megoldása mellett. Azonban éppen ezen a téren jutott súlyos helyzetbe a köztársaság, mert a háború által amúgy is feldúlt termelési rend konszolidációjának további kitolását jelentette volna a törvény haladéktalan végrehajtása, ami viszont a forradalmat lefolytató városi és ipari lakosság közélémezését tette

Ha a magyar faj szaporodása megállna s ennek a közgazdasági politika miatt följé kerekednék a nemzetiségek szaporodása, Magyarország lehetne különálló független állam, de magyar nemzeti jellegét csakhamar elvesztené. (*Beksics Gusztáv: A magyar faj terjeszkedése és nemzeti konszolidációnk. Bpest, 1896. 28. és köv. old.*)

volna esetleg hosszú évekre illuzóriussá. Az antant erőszakos és a megállapodásokat sértő magatartásával, a belső kormányzat gyengeségével (tehát) majdnem egyenrangú oka volt a kommunizmus kikiáltásának az a félelem, hogyha a birtokreform a néptörvényben foglalt módon végrehajtatik, ez az ipar csődjét és a városok éhínségét fogja jelenteni. A tanácsköztársaság tehát éppen ebből az okból állította meg a földosztást és a közéletmezés zavartalan ellátását a mezőgazdasági «nagyüzemek» kollektivizálásával akarta biztosítani.¹

Joggal mondhatjuk tehát nemzeti szerencsétlenségnek, hogy a magyar faj terjedése és uralma szempontjából annyira fontos földreform kérdése elsősorban, sajnos, külpolitikailag és közgazdaságilag felette kedvezőtlen időben s oly személyek és pártok támogatása által jutott megvalósuláshoz, amelyek felsőbb nemzeti és történelmi érdekeinkre — részint kellő érzék hiányában, részint ellentétes világnézeti szempont miatt. — tekintettel nem voltak s így e mindenképpen jobb sorsra hivatott problémát nemzetileg leginkább megbízható köreink előtt kompromittálták. Ennek a pszichológiai hatásnak befolyása alól, sajnos, az 1920. évi XXXVI. t.-c.-et megalkotó nemzetgyűlés nem tudott szabadulni s erre vezethető vissza, hogy a magyar népi erőket felszabadítani hivatott földreformtörvény sem az igénylőket, sem a szakköröket, sem a kérdésben leginkább érdekelt politikai pártokat nem elégítette ki s manapság — alig pár évvel a törvény végrehajtása után — újra aktuálissá vált a probléma megoldása. E törvény ugyanis, minimális juttatásaival s pénzügyi szűkmarkúságával csak a húszas évek elején élvezett mezőgazdasági konjunktúrában jelenthetett átmeneti könnyítést az érdekelt néposztályok gazdasági helyzete tekintetében, de előrelátható volt, hogy egy bekövetkező agrárválság teherpróbáját már képtelen lesz kiállni, tehát eredményeiben a maga elé tűzött célokkal ellentétes következményeket fog szülni. Trianon után megváltozott kül- és belpolitikai viszonyaink között azonban a törvényhozás mégsem térhetett ki a földigények bizonyos fokú méltánylása elől, mert ipari vidékeink elvesztése után s új iparunk kiépítése előtt átmenetileg

¹ Czettler i. m. 31—32. old.

par excellence agrárállam lettünk; a két forradalom dolgozó osztályaink köztudatában a földreform, eszméjét általánossá tette; irodalmi hatások alatt a már ekkor megszületett, de politikailag csak később formulázott «népi» eszme nevében közeposztályunk egy tekintélyes része szintén a reform mellett foglalt állást; a kommunizmus felszámolásában oly nagy szerepet játszott kiscgazda-osztályt politikailag és gazdaságilag jutalmazni kellett; az utódállamok által végrehajtott földreform etnikai, gazdasági és politikai téren jelentkező kihatásait hazai vonatkozásban is ellensúlyozni vált szükségessé s végül: reálpolitikai szempontból — mind kül-, mind belpolitikai vonatkozásban — a szociális feszültség levezetése elkerülhetetlen feladatnak látszott ugyanakkor, mikor ugyancsak államvédelmi okokból nemzetünk és népünk fokozott szaporodásának előmozdítására lettünk utalva.

Az 1920-as földreformtörvény e két ellentétes érzelmi gyökérből táplálkozó felfogásnak lett — tökéletlen kompromisszuma. A múlttal szemben s elvi téren kétségtelenül engedményt tett a koreszme javára, azonban gyakorlati eredményeiben ezt még csak megközelíteni sem bírta. Társadalmunk s politikai pártjaink egy része ugyanis a rideg közgazdasági érdekeket és szempontokat állították a földreform nemzetvédelmi elgondolásával szembe s még e minimális mértékben megszabott reform végrehajtását is megghiúsítani és késleltetni igyekeztek. Gömbös Gyula 1922-ben ezért látta már szükségesnek egyik Szegeden tartott beszédében a földreform eredeti célját hangsúlyozni, kijelentvén, hogy: «ha a földreformból kifolyólag bizonyos hátrányokat tudnánk is gazdasági szempontból megállapítani, még akkor is szükségesnek tartanám nemzetvédelmi szempontból a földbirtokreform minden körülmények között való teljes végrehajtását».¹ Ez, mint tudjuk, azóta meg is történt, több, mint 1 millió kat. holdat juttatva az igénylőknek. Hogy azonban célját sem a szociális feszültség megszüntetése, sem az agrár lakosság megerősítése tekintetében nem érte el, ennek okát a mezőgazdasági válságon kívül a tör-

¹ Politikai beszédek. (A Keresztény Kiscgazda, Földműves és Polgári Párt kiadványai. 4. füzet. 5. old. Bpest, 1922.)

vénynek még abban az intézkedésében is kell látnunk, hogy főleg a törpebirtokok szaporítására volt tekintettel és nem kapcsolta be akciójába a telepítés problémáját, amellyel a föld és népesség aránylagosabb megoszlását egyedül lehetett volna biztosítani.¹

Lipták László ama felfogása tehát, hogy «Csonkamagyarországon a telepítési gondolat értelme is megváltozott. . . (mert) megcsonkított hazánk nemzetiségi szempontból teljesen egységes és így hiányoznak azok a nemzetiségi indítóokok, amelyek Nagy-Magyarországon minden anyagi áldozatot megérttek volna, hogy Darányi Ignác és Beksics Gusztáv nagyjelentőségű magyar telepei megvalósulhassanak»,² — csak a háború előtti nemzetpolitika probléma körén belül lehet legfeljebb helytálló. Mert, ha kétségtelen is, hogy Magyarország közben nemzetiségi államból nemzeti állammá változott, azonban a megváltozott külpolitikai helyzet, valamint új tartalmat nyert koreszme folytán ma talán még fokozottabban vagyunk nemzetvédelmi okokból e reformok végrehajtására utalva, mint a múltban, mikor a nemzetiségi törekvések ellensúlyozására bármikor igénybe vehettük az államhatalmat, míg ma kisebbségeink helyzetét könnyíteni s az ingatlan magyar vagyon terhére megvalósított ellenséges gazdasági demokráciák kihatásait ellensúlyozni csak úgy tudjuk, ha népünk fokozott szaporodását előmozdítjuk, hatalmi helyzetét ezáltal emeljük s gazdasági, valamint politikai téren nemzeti és népi mozgalmainknak oly tömegszervezést és szociális tartalmat adunk, amely népünk lelki ellenállóerejét fokozza, tehát a politikai, gazdasági, kulturális és érzelmi vagy szellemi nemzetvédelem kialakítását és kiépítését lehetővé teszik.

Hogy e belátás mennyire a kor szellemének sajátja, azt bizonyítja fiatal — elméleti és gyakorlati — agrárpolitikuskainknak szinte egyöntetű állásfoglalása. Természetesen a részletek vagy a megvalósításra váró feladatok sorrendje tekintetében van eltérés az egyes párt-frakciók vagy szerzők felfogása között, de az agrárpolitikának, mint nemzetvédelmi politikának felfogása és

¹ Czettler i. m. 33. old.

² Lipták László i. m. 40. old.

művelése terén teljes egyetértést találunk. Valószínűleg erre, valamint a külföldi példákra és az egyre mélyülő agrárválságra vezethető azonban vissza az is, hogy az új nemzedék soraiból utánpótlásban nem részesülő régebbi politikai pártjaink is ma már egyre inkább agrár beállítottságúakká válnak s a radikális földreform, valamint telepítés jelszava — lehet ugyan, hogy egyelőre csak taktikai okokból — «szalonképes» lesz és lett olyan körökben és pártokban is, amelyeknek személyi és osztályjellege e tekintetben eddig nem látszott semmi biztatót nyújtani. Politikai pártprogramjainknak áttanulmányozása azonban e szempontból elég változatos képet nyújt a szemlélőnek. Legtöbbjük megelégszik a két legutetszetősebbnek látszó agrárpolitikai programpontra — a földreform és telepítés — leszögezésével, azonban sem a részletek, sem a módozatok, sem az irányelvek tekintetében nem nyújtanak kellő tájékoztatást s arra sem fordítanak gondot, hogy agrárpolitikai célkitűzéseik következtéseit logikusan végig vezessék programjukon, vagyis beillesssék a nemzetgazdaság minden részében egységes és szétválaszthatatlan konstrukciójába. Pedig — mint Lipták találoán írja — «a nemzetpolitikai célkitűzés az agrárpolitikának minden vonatkozását csak egy nemzeti gazdaságpolitika szerves részének képzelheti el. . . (s) a legszociálisabb érzékű agrárpolitika is zsákutcába jut, ha nincs tekintettel a termelés-technikára», mert a szó szoros értelmében vett birtokpolitika csak egy része az agrárpolitikának, de nem kizárólagos és mindent uraló problémája.¹ A birtokviszonyok pusztán megváltoztatása, tehát a földtulajdon arányosabb megoszlásának előmozdítása, ha fontos és nagyjelentőségű célja is marad mindenkor a magyar agrárpolitikának, azonban kiegészítésre szorul, mert az ország közgazdasági politikájának kellő átalakítása, illetve agrár irányzatúvá tétele nélkül sokkal inkább elmélyíti és kiszélesíti, mint enyhíti az agrárválságot; hiszen még újabb mezőgazdasági rétegeket szolgáltat ki az értékesítési, termelési és hitelválság veszélyeinek. Erre az alapelvekre vezethető körülbelül vissza legnagyobb ellenzéki és kimondottan agrárszínezetű pártunk — a Független Kisgazdapárt — földbirtokpolitikai kér-

¹ *Lipták* i. m. 18—20. old.

désekben vallott aránylag mérsékelt és higgadt álláspontja, mikor törekvéseinek előterébe nem annyira a földbirtok helyesebb megoszlásának, mint inkább a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségének problémáját állítja. Ez állásfoglalása természetesen nemcsak elvi, hanem taktikai belátásokból is táplálkozik, mert a mezőgazdasági válság kihatásait egyformán sínylő kis-, közép- és nagybirtokosok tömegét őket elválasztani alkalmas problémák felvételével nem akarja megbontani s így pártja akcióképességét redukálni vagy egyenesen illuzóriussá tenni. E párt — alkotmányos múltunk szempontjainak hangoztatásával — különben is sokkal inkább parlamenti, mint tömegmozgalmi eszközökkel próbál szempontjainak érvényt szerezni, tehát érthető, ha a modern értelemben vett «népi» politika radikális jelszavait kevésbé hajlandó méltányolni és hangoztatni, mint azok a pártok, amelyek vele ellentétben elsősorban, mint tömeg- és népi-mozgalmak szeretnének érvényesülni; tehát már belső szellemi tartalmuknál és taktikai sikereik biztosítása szempontjából is hatványozottabban vannak ráutalva olyan elvek, követelmények és jelszavak hangoztatására, amelyek a «parlamenti igazságoknál» nagyobb *átütő* erővel bírnak a nélkülözéseknek kitett széles dolgozó tömegek szelében.

Politikai pártprogramjainknak a mezőgazdasági poétika terén mutatkozó eszmei, cél és módszer káosza valószínűleg nagyban hozzájárul ahhoz, hogy *átütő* erejű és mindent uraló alapelv nem bír kiemelkedni a nézetek küzdelméből, hogy a megoldásra váró problémák sorrendje tekintetében nem tudnak megegyezésre jutni az elsősorban agrár célokért küzdő pártalakulatok sem, hogy a kívánatos és sürgetett reform terjedelme, tartalma, milyensége tekintetében közgazdaságtudományilag teljesen ellentmondó elvek találnak pártmozgalmi vetületeikben fúzióra, vagyis sokkal inkább ellenzéki, azaz negatív, mint eszme-közösségi, azaz pozitív kapcsok azok, amelyek párt- vagy társadalmi mozgalmainkat e téren itt-ott időlegesen összekapcsolják.

Hogy ez a szellemi szétesés milyen fokú, azt mutatja ama tény, hogy a mezőgazdasági politika egyik legalapvetőbb problémájában — a föld tulajdonjogi helyzetének kérdésében

is — éles ellentét mutatkozik azoknak a társadalmi köröknek véleményében, amelyek politikai szervezeteikben pedig — parlamenten belül — mindig kisebb-nagyobb fokú hajlamot áruáltak el az ellenzéki egységfront kialakítására. A főleg fővárosi talajra támaszkodó demokrata-liberális gazdaságpolitikai program, régi célkitűzéseihöz híven ma is inkább a gazdaságpolitikai megkötöttségek elleni harcot tekinti főfeladatának, mert a forgalom és szabad verseny lehetővé tétele által gondolja leginkább megközelíthetni a földtulajdon arányosabb megoszlását és a nagy birtoktömbök szétaprózódását. A polgári ideológia tradícióinak megfelelően e rétegek tehát továbbra is a liberális gazdaságpolitika mechanikus törvényeiben és szabad érvényesülésében keresik orthodox magánjogi értelmezés mellett a válságból kivezető utat ugyanakkor, míg egyes intellektuális beállítottságú rétegekben már engedményt tesznek — a szövetkezeti mozgalom és tervgazdaság eszméjében — a kor kollektív célkitűzéseinek. «Az agrárpolitikában — írja röpiratuk — követeljük a földbirtok teljes felszabadítását, a kötött birtokok rendszerének megszüntetését, a holtkéz reformját, az ország birtokállományának arányosítását, a kisbirtokok szaporítását, a földműveléssel foglalkozó kisexisztenciák földhözjuttatását, a mezőgazdaságnak országos és megyei termelőszövetkezetekbe tömörítését ... az egész mezőgazdaságnak a tervgazdaság szolgálatába állítását.»¹

E program tehát, ha méltányolja is a liberális gazdasági elveket, azonban már rovásukra jelentős engedményt tesz a koreszme javára mintegy átmenetet képezve azokhoz a kimondottan nemzeti célokért küzdő pártprogramokhoz, amelyek szintén megmaradnak a föld magántulajdoni elve mellett, de e csoportnál radikálisabb beavatkozást igényelnek ennek tulajdonjogi arányosításába és rendezésébe. S — érdekes tünet! — míg legradikálisabb jobboldali pártjaink is — köztük a Nemzeti Radikális és a Magyar Nemzeti Szocialista Párt is — megelégednek a földbirtok ezer, illetőleg ötszáz holdon felüli részének kisajátításával, addig az Országos Reform Párt — a

¹ Polgári kiáltvány. (Írták: Karinthy Frigyes, Lengyel Menyhért, Nagy Lajos, Pünkösdi Andor, Serényi Gusztáv. A Magyar Polgári Blokk kiad.)

holtkézi birtokok reformja, az egyházi birtokok szekularizációja és a radikális birtokreform mellett — már egyenesen «a föld anarchisztikus magántulajdoni rendszerének» megszüntetését sürgeti.¹

E követelmények — a pillanatnyilag közös ellenzéki állásponttól eltekintve — tehát elég tarka képet nyújtanak; reálpolitikai kiegyenlítődsük szinte a lehetetlennel lenne egyértelmű, mert egyik vagy másik vonatkozásban a pártprogram teljes megtagadásával lenne egyértelmű. Azonban a föld magántulajdoni szerepének és a kisajátítás mérvének szempontjain túl eltérést mutatnak politikai pártjaink a kívánatosnak jelzett reform terjedelme és módja tekintetében is. A kor szellemének, valamint politikai, gazdasági és jogi követelményeinek hatása alatt természetesen azok az alakulatok vannak túlsúlyban, amelyek *konstrukcionális reformot* hirdetnek, vagyis mezőgazdaságpolitikai téren a birtokpolitikát helyezik előtérbe s így a földtulajdon arányosabb megosztását tartják kiinduló pontnak. Baloldali pártjaink célkitűzéseiről nem is beszélve — melyek a múltból úgyszintén ismeretesek —, ide kell sorolnunk kollektív nemzeti célkitűzésekkel dolgozó összes jobboldali pártjainkat, de főleg az új nemzedék szellemi és mozgalmi munkacsapatait. A kormányhatósági rendelettel feloszlatott Bartha Miklós Társaság éppen úgy, mint később a Wesselényi Refom Klub ennek a radikálisabb szemléletnek volt szószólója, de inkább nagyobb, mint kisebb mérvben hasonló álláspontot foglalt el vitái és megbeszélései folyamán — ha másként nem, legalább elvi téren — az ugyancsak generációs jelleggel bíró Sol Club és Nemzetpolitikai Társaság is. De ugyanez a szempont és megfontolás jutott érvényre a Reformnemzedék Programjában is nemcsak a fővárosban, hanem az agrár válság által talán leginkább érintett Tiszántúlon is, mikor ama nézetüknek és kívánságuknak adtak kifejezést, hogy: «az államhatalom imperatíve avatkozzék be úgy a földbirtokmegosztás helyesebb arányainak biztosítása terén, mint a termelés irányítása révén a magyar földvagyon magasabb kamatoztatása érdekében;

¹ Programvázlat. (Országos Reform Párt kiad. 8. old. Bpest, 1931.) *Bajcsy-Zsilinszky Endre*: Nemzeti Radikalizmus. 52. old. Magyar Nemzeti Szocialista Párt programja. (Debrecen, 1935-)

hogy a mezőgazdasági termelésben ma munkaalkalmat és megélhetést nem találó agrárlakosság a kötött forgalmú nagybirtokok megváltása és elsősorban a közületi és egyházi célvagyonoknak kis- és kisközép haszonbérletekké alakítása révén a nemzeti termelő munkába» mielőbb bevonassék s lehetőség szerint jelenlegi aránytalan mérvű termelési és pénzügyi terheitől mentesíttessék.¹

Hogy a földreform és ezzel kapcsolatos telepítés jelszava, ma milyen nagy mértékben függvénye és következménye a kor-sellemnek, azt mutatják generációs és felekezeti jelleggel bíró mozgalmaink és sajtóorgánumaink is. Míg ugyanis a kereszténynemzeti irányzatot reprezentáló Keresztény Gazdasági Párt s a húszas évek elején alakult — bár kimondottan keresztény, de mégis felekezet feletti jobboldali — alakulataink inkább a fokozott szociális gondoskodást s a vagyon megosztása helyett a nemzeti jövedelem arányosítását tartják célravezető feladatnak, addig a protestáns új nemzedéket reprezentáló Soli Deo Glória Szövetség és orgánuma, a Magyar Út, éppen olyan mértékben hívei a radikális birtokpolitikának, mint a katolikus generációs felfogást képviselő Prohászka Ottokár Társaság és Prohászka Körök, illetve lapjaik, a Korunk Szava és Uj Kor. E munkát betetőzi s ez elvet az új nemzedék körében nemzeti közmeggyőződésé teszi a felekezeti szempontok felé emelkedett Válasz c. folyóirat, mely debreceni — tehát népi és vidéki — környezetben való születése után, már harmadik számában országos orgánummá vált. A progresszív bal- és jobbközépi új nemzedék legkiválóbb íróit és tudósait gyűjtötte munkatáborába, anélkül azonban, sajnos, hogy bármikor kísérletet is tett volna, ez elvileg nagyjából egyező, de mozgalmi téren mégis annyira szétszórt ifjúsági rétegek egyesítésére.

A magyar mezőgazdaság konstrukcionális reformjának hívei tehát, ha társadalmi és politikai mozgalmainkban túlsúlyban is vannak, azonban elveik részleteikben való tisztázatlansága mégis megakadályozza mozgalmi sikereiket. De akadály a mozgalomnak a radikális elvi türelmetlenség is, ami

¹ Mit akar a Wesselényi Reform Klub? (Röpirat. 1930.) A reformnemzedék programja. (Centrum kiad. 1936.) A tiszántúli Reformnemzedék Programtervezete. (Debrecen, 1936.)

minden — minimálisabb, de néhol felette reális — tervnek a priori elítélésében nyilvánul, vagyis olyan elgondolásokkal szemben, amelyek a konstrukcionális reform helyett vagy sokkal inkább mellett, a mezőgazdaság *funkcionális* hibáinak orvoslását is hirdetik, sőt reálpolitikai okokból sorrendi elsőbbséget ezeknek követelnek. Az elvi téren felette határozott, de mozgalmi síkban elég tehetetlen agrárpolitikai áramlat így igen sok reális, könnyen, gyorsan és kevés áldozattal megvalósítható reformtervet hagy figyelmen kívül, vagy bélyegez meg a reakciósság vádjával, figyelmen kívül hagyva az ország pénzügyi és gazdasági helyzetét s mindezek folytán azt, hogy csupán az eszközökkel arányban nem álló reformok hirdetése tulajdonképpen gyakorlatilag nem szolgálhat és eredményezhet más célt, mint az agrárreform politika megkezdésének állandó prolongációját s így a válság további kimélyítését. A reform radikális elgondolóival szemben tehát figyelmet érdemelnek azok a főleg szakkörökből származó, de a Független Kisgazdapárt által is részben képviselt nézetek, amelyek közgazdasági politikánk teljes *átállítását* sürgetik, abból a célból, hogy előbb mindent megelőzően jövedelmezővé tétessék a magyar mezőgazdaság. Kereskedelmi-, vám-, hitel- és iparpolitikánk revíziója nélkül tehát — e felfogás szerint — célt nem érhetünk, ezek módosítása előfeltétele minden reális és maradandó cél után törő birtok- vagy agrárpolitikának.

E belátás ebben a formában csak elenyésző kis mértékben vált politikai programjaink részévé. Sokkal inkább a tervgazdaság sokat emlegetett jelszávaiban nyert recepciót, pedig mindkét elgondolás külön síkba esik s egyiket a másikkal helyettesíteni képtelenség. Egymást feltételező s egymásból folyó problémák ezek, hiszen közgazdasági politikánk átállítása és agrár beállítottságúvá tétele után láthatjuk csak meg, hogy mezőgazdasági terményeinkből mennyit, hol és milyen áron tudunk elhelyezni iparpolitikánk revíziója következtében megnyíló új piacainkon. Enélkül és hosszabb időtartamú kereskedelmi szerződések kötése nélkül tervgazdaságról beszélni tehát időelőtti lenne s könnyen az értékesítési válság elmélyítését eredményezhetné. De kockázatot jelentene ez elv pillanatnyi méltánylása már azért is, mert a tervgazdaság fogalmát minden kételyt kizáró határozottsággal eddig a szaktudo-

mány sem tudta tisztázni, tehát politikai pártjainktól ez még kevésbé lenne várható. A tervgazdaság terjedelme, módja, alapelve, célja, hivatása és várható eredményeinek elbírálása tekintetében — bár majdnem minden politikai programtervezetünkben feltalálható — hatalmas eltérés mutatkozik az egyes csoportoknál. A szaktudomány által terv-, irányított-, hivatali- vagy parancsgazdaság fogalmaival jelzett és megkülönböztetett rendszerek áttekinthetetlen egyvelegét tüntetik fel politikai röpirataink s ez a zavar még csak fokozódik akkor, ha a sürgetett állami beavatkozás világnézeti vagy politikai háttérét és célját is vizsgálódásaink körébe vonjuk. Hiszen a szociáldemokrata program, ma éppen úgy tervgazdasági elveket hirdet, tartalmaz és követel, mint a liberális-demokrata szellemből sarjadt Polgári Kiáltvány, de a tervgazdaság behozatalát követeli a fővárosi és debreceni reformnemzedék röpirata éppen úgy, mint a nemzeti szocialisták, országos reformpártiak, magyar arató-mozgalmiak, vagy a nemzeti szocialistákat is túllicitáló Nap-isták (nemzeti akarat pártiak) programtervezete — természetesen külön-külön célból, szándékkal és tartalom mellett. Ez azonban szükségszerűen eltéréseket és közös nevezőre sohasem hozható különbségeket eredményez, mert a tisztán szociális, vagy tisztán közgazdasági, esetleg fajvédő, nemzetvédelmi vagy honvédelmi célból irányított, ellenőrzött vagy egyenesen megszervezett mezőgazdaság természetesen különleges céljának megfelelően más-más felépítést és rendszerezést követel, tehát a tervgazdaság eszmei közös programja világnézeti egységet is feltételez, mert enélkül sem céljának, sem különleges közgazdasági törvényeinek nem tud megfelelni s így rendezés helyett anarchiát teremt mezőgazdaságunk termelési rendszerében.¹

A magyar mezőgazdaság probléma körének egyoldalú vagy csupán egyetlen részletre korlátozott szemlélete azonban a mezőgazdasági politika szakszemponjtjainak eltéréseiben is érezteti hatását. Nem tud egészséges szintézis kialakulni abban a tekintetben, hogy mezőgazdaságunk integrális átépítésre és

¹ L. a már említett röpiratokon kívül: Cél és követelések. (NAP kiadás. Bpest, 1935.)

átszervezésre szorul, tehát csupán egyetlen irányban keresni a válság enyhítésének vagy megszüntetésének az útját éppen olyan meddő és célt tévesztett vállalkozás lenne, mintha valamely részletkérdésnek juttatnánk a többi szempontot elhomályosítani alkalmas szerepet. Progresszív és generációs mozgalmaink pedig nagy hajlamot mutatnak a mezőgazdaságpolitikának birtokpolitikával való felcserélésére és helyettesítésére. Viszont konzervatív körök szintén hajlamosak az ellenkező túlzásba esni, mikor mezőgazdasági politika helyett kultúrpolitikát akarnak üzni, a magyar földmunkás és kisgazda rétegek gazdasági elesettségét tanulatlanságukra visszavezetve. A nemzetvédelmi birtokpolitika és a reformot időtlen-időig elhalasztani hivatott «mezőgazdasági kultúrpolitika» szempontjai között tehát háttérbe szorul a tulajdonképpeni s elsősorban üzemi érdekeket hangsúlyozó mezőgazdasági politika. Ennek hátrányos következménye viszont abban jelentkezik, hogy egységes, a válságba jutott mezőgazdaság egész területét felölelő agrárpolitikai szemlélet nem tud megszületni; hogy ebben a legtöbb vonatkozásában mégis csak közgazdasági kérdés-komplexumban szakszempontok helyett kizárólag pártpolitikai elképzelések lesznek irányadóvá s végül: teljesen háttérbe szorul az állami szervezés mellett a külföldön oly nagy sikereket elért önszervezés elve, hiszen agrártársadalmunk sem önkormányzati szerveit — a kamarákat — nem tudja étellel kitölteni és céljai szolgálatába állítani, sem szövetségi úton nem próbálja tömegeit társadalmi és gazdasági alapon megszervezni, amely pedig — mint mindenütt, úgy nálunk is — előfeltétele lenne és lehetne minden reális agrárpolitikai megmozdulásnak.

III.

Az agrárkérdésnek politikai és társadalmi mozgalmaink középpontjába kerülése mindennél meggyőzőbben bizonyítja azt, hogy az az új európai szellem, amely az elmúlt két évtizedben kontinensünk politikai, jogi és gazdasági rendjét oly alapos revízió alá vonta — hozzánk is elérkezett. A kollektívizmus jegyében kialakuló politika, a tulajdon szociális funkcióját hangoztató új jogeszmé, a rendszerét nem tisztán haszonelvi, hanem

ideális — nemzetvédelmi szempontokból felépítő modern nemzetgazdaság új igazság-fogalma lassan felszívódik hazánk társadalmi és politikai mozgalmaiba is. Ezeknek a gondolatoknak és a Középeurópában államalkotó erővel fellépő népi eszméknek jegyében tehát a magyar politika is fejlődésének újabb fázisába jutott s mindenképpen érthető, hogy mind szociális, mind nemzetvédelmi szempontból elsősorban mint agrárparaszt politika jelentkezik, hiszen ma még fokozottabb jelentőséget és hangsúlyt kapott Beksics éppen negyven évvel ezelőtt tett megállapítása: (Parasztágunk az, amely bár öntudatlanul, napról-napra, lépésről-lépésre hódítólag viszi előre a nemzeti eszme zászlóját. Amidőn önmagára szabott keserves nélkülözésekkel és túlfeszített munkaerővel terjeszkedik a földbirtokban, a nemzeti eszme, a magyar nemzeti állam számára dolgozik, küzd, sanyarog és szenved ... A nemzeti politikának belső reális tartalmat főleg gazdasági és szociális momentumok által adhatunk ... A szociális elemek zöme és főereje (azonban) szerencsére magyar és nemzeti. Magyar az a hatalmas pór nép, az Alföldön és Dunántúlon, melynek fejlődőképessége bámulatos. Hódító ereje páratlan, terjeszkedő képessége országmentő. Csakhogy, persze, ezzel a hatalmas társadalmi tényezővel nem számoltak s irányításával nem foglalkoztak sem a megyei, sem a parlamenti sablonos politikusok.)¹

A magyar politikai érdeklődésnek közjogi kérdésekről gazdasági és szociális problémákra való terelődése tehát — az új fejlődés e legjellemzőbb jegye — mindenképp biztató jelenségnek látszik s jelenleg, ha szakszempontból széteső is a program, reményteljes zálogát nyújtja a jövő fejlődésnek. Az uralkodó korszellem, a nemzeti reálpolitika, a hódító új jogeszme és szaktudomány szintézisének keresésében kell tehát jelenleg divergáló agrárpolitikai célkitűzéseink kívánatos egyesítésének útját megjelölnünk, hiszen, amint Ihering találóan mondja: «A jogeszme és államérdek (mindenkor) karöltve mennek» egymással. A kor igazságfogalma mindig jogi rendjében tükröződik vissza, ami viszont nem más, mint a politikai, társadalmi és gazdasági erők végső, de feltételezetten igazságos kompromisszuma, vagyis:

¹ Beksics i. m. 65. és Nemzeti akció 41. és 42. old.

az állami és nemzeti fejlődés szempontjából annyira szükséges és kívánatos egyensúly erkölcsi elvek jegyében eszközölt biztosítása.

Agrárpolitikai célkitűzéseink elvi téren egyre közelebb kerülnek korunk állam- és jogpolitikai igazságfogalmainak felismeréséhez. A részletek káosza azonban tisztázásra vár. A szaktudomány és pártszempontok fölé emelkedő nemzetpolitika feladata az, hogy ez eltéréseket eliminálja s ekként nemzetünk dologi, személyi és pszichológiai védelmét megszervezze, azaz: a kor igazságfogalmának jegyében népi átszervezést adjon politikai és gazdasági életünknek. Ennek az erkölcsi célnak megfelelően kell tehát a szaktudomány állandó ellenőrzése alatt a földtulajdon arányosabb megosztása által dolgozó társadalmunk gazdasági életszintjét magasabbá tenni (dologi védelem), a földet nemzeti szempontból megbízható parasztságunk kezébe juttatni (személyi védelem) s mindezek kapcsán őket lelkileg és szellemileg a nemzet kollektív célkitűzéseéhez fűzni (pszichológiai államvédelem).

Társadalmi és politikai mozgalmaink nagy része, mint láttuk, azonosította magát ezzel a célkitűzéssel. Ezzel a reform lelki feltételei adva lettek. Az idő s a szaktudomány feladata a továbbiakban kimunkálni, hogy e, különböző programmok a részletkérdésekben is közös nevezőre jussanak s méltányolják mindama felismeréseket, amelyeket az agrár- és mezőgazdasági politika, *mint tudomány* jelent napjainkban az egyes ember szociális igényeinek kielégítése, valamint a nemzeti termelés fokozásának és a nemzet egyetemes célkitűzéseinek megvalósítása szempontjából.

Pongrácz Kálmán.